

Áldott karácsonyi ünnepet és boldog új évet kívánok!

Név: ..... Helység / iskola: .....

Kémia tanár neve: .....

Beküldési határidő:
2014.jan.13.

**TAKÁCS CSABA KÉMIA EMLÉKVERSENY, X.-XII. osztály, I. forduló,
2013 / 2014 –es tanév, XIX. évfolyam**

1. „Össze-vissza” 2,5 p-os kérdések (egymástól független kérdéscsoportok).

A) Mi a **kémiai összetétele a plumbánnak és sztannánnak**? Milyen **halmazállapotúak**?
A molekula összetétele és atomaránya alapján **magyarázd meg az elnevezések „-án” végződését!** (2,5 p)

B) a) Mi volt az **„életerő-elmélet” latin megnevezése?** .....
b) Mit **állított ez az elmélet?**

c) **Ki** (név és nemzetiség) **és hogyan döntötte meg** az „életerő-elméletet”? (2,5 p)

C) a) Írd fel az **1,2,3-triciklopropil-ciklopropán** szerkezeti képletét!

b) Add meg a **molekulaképletét és a TE**-t (telítetlenségi érték).

c) **Magyarázd meg miért nem létezhet** ez a szerkezetű vegyület? (2,5 p)

D) Írd fel mindazoknak a **4 C-atomos szénhidrogéneknek a szerkezetét és elnevezését**, amelyeknek **TE ≥ 1**. (Az *instabil, gyakorlatilag nem létező szerkezeteket is!*) (2,5 p)

E) Add meg a **C₄ összetételű alkadién homológjainak** lehetséges **nyílt C-láncú szerkezeti képletét és ezek megnevezését!** (2,5 p)

F) Írd fel az **a) – c) szénhidrogének szerkezeti** képletét, a **polimerizációjuk** során keletkezett **termékek képletét és a polimer nevét** (kémiai vagy triviális név):

a) 1-butén;   b) izobutén;   c) izoprén. (2,5 p)

G) Egyre többször halljuk / olvassuk a „**fenntartható (zöld) kémia**” fogalmát. **Röviden fogalmazd** meg, hogy mire vonatkozik ez az elv. (2,5 p)

H) Mit nevezünk: **a) megújuló – és b) nem megújuló energiaforrásnak**? Írj min. **2-2 példát!** Milyen **környezeti hatása** van az a) és b) energiaforrások felhasználásának? (2,5 p)

2. Add meg az alábbi **fogalmak rövid meghatározását** (ahol kell, írd szerkezeti képletet is)!

- a) Biogáz:
- b) Földgáz:
- c) Izomerizáció:
- d) „Olefinizoméria”:
- e) Konfigurációs izomerek:
- f) Konstitúciós izomerek:
- g) Krakkolás:
- h) Elimináció:
- i) Szubsztitúció:
- j) Axiális helyzetű ligandumok:
- k) Ekvatoriális helyzetű ligandumok:
- l) Vonalas képlet:
- m) Heterociklusos szerves vegyületek:
- n) Markovnyikov-szabály (általánosan!):
- o) Poliének:
- p) Gumi:
- q) Kaucsuk:

(10,25 p)

3. Állapítsd meg a következő kijelentések igaz (I) vagy hamis (H) voltát! „X”-el jelöld a választ a táblázatban. A válaszodat a megfelelő reakcióegyenletekkel és / vagy a szükséges számításokkal igazold! (Atomtömegek: H = 1, C = 12, O = 16, Cl = 35,5)

	I	H
a)		
b)		
c)		

a) A metán klórozása során keletkezett szerves termékelegy tömegszázalékos klórtartalma 70,0 és 92,0 % között változhat. (2,0 p)

b) A komponenseket 1-1 mólarányban tartalmazó PB-gázkeverék elégetéséhez 57,5-ször több, azonos állapotú, 20 tf.% O₂-t tartalmazó levegő szükséges (100%-os átalakulás esetén). (1,75 p)

c) Az oktánt 65-szörös térfogatú, azonos állapotú levegőben elégetve, az égéstermék összetétele: 1,0 tf.% O₂; 11,0 tf.% CO₂; 13,0 tf.% H₂O-gőz és 75,0 tf.% N₂.
(Megj. a levegő: 20 tf.% O₂ + 80 tf.% N₂). (3,5 p)

4. Ujjlenyomat készítése

Szükséges anyagok, eszközök: 0,33 mol/dm³ konc. AgNO₃ -olat, szűrőpapír vagy fehér írópapír, szórópalack, üveglap.

A kísérlet menete: Tedd a szűrőpapírt / fehér papírt (min. 20x20cm) az üveglapra és készíts erre több ujjlenyomatot: dörzsöld a hüvelykujjadat a homlokodhoz, majd helyezd az ujjad bal szélét a papírra és lassan görgesd, amíg az ujjad jobb széle is eléri a papírt.

Megj. ha túl zsíros a bőröd vagy smink van az arcodon, dörzsöld az ujjadat a tenyeredhez! Töltsd az AgNO₃ -oldatot a szórópalackba, majd fújd be a papírt az oldattal. Tedd a papírt napfényre vagy minél világosabb helyre, majd figyeld meg a változást kb. 15-20 perc múlva.

a) Milyen változás figyelhető meg a papír felületén? (0,5 p)

b) Miért kell a homlokodhoz vagy a tenyeredhez dörzsölnöd az ujjadat a lenyomat előtt? (0,75 p)

c) Zsíros bőr vagy smink használata esetén miért nem lehet a homlokhoz dörzsölni az ujjat? (0,75 p)

d) Magyarázd meg az ujjlenyomat kimutatásának kémiai folyamatát és írd fel a megfelelő reakcióegyenleteket is! (2,5 p)

5. Sudoku – szélső szorzatokkal

Helyezd el az 1 -9 számokat úgy, hogy azok csak egyszer forduljanak elő minden sorban, minden oszlopban, valamint minden 3x3-as területen. A háló szélein található számok az adott sor/oszlop első 3 számának szorzatát jelölik az adott irányból. Megfejtés után olvasd össze a számok melletti betűpárokat, illetve betű és írásjel párokat az alábbi sorrendben:

- először a bal felső 3x3-as terület 1-9 számai melletti párokat;
- folytasd a következő, jobbra levő 3x3-as terület 1-9 számaival;
- majd sorban a többi 3x3-as területek 1-9 számaival. (A „•” szökőket jelöl).

Helyes megfejtés esetén az 1863. aug. 23-án Budapesten megjelent „Vasárnapi Újság”-ban található „A gyufa vegytani tekintetben” című cikk egy részlete olvasható, amelynek folytatása az ábra alatt található, korabeli helyesírással.

			270	504				252		
	S•	„VE	EG	SZ	, A	EN	•S	, G	OD	
189	KI	ÜN	DA	SZ	B•	ET	UK	RO	RA	
48	GY	K•	Y•	KA	RA	SZ	YÚ	JT	NY	360
	G•	Y•	SU	GY	•C	, S	SZ	RE	ÜK	280
126	É,	K•	KI	LL	ÉK	HO	ÁN	SZ	•E	
	EG	SS	ME	SI	LJ	ÁM	•L	•A	ZT	18
20	E•	NY	LE	EG	ZO	•A	VE	AL	SZ	
	NY	EL	•T	T•	BE	ÜV	RE	•É	ÜK,	135
	•É	EL	AZ	KK	. E	OR	SZ	SZ	NN	32
	18	315			180	112	120			

hogy a szén gyönyörű élénk színben kezd égni. *(1)Ha kihúzzuk, ismét alig fog csillámlani; ha beteszjük, újra fellobog, és égni fog mindaddig, míg a szén egészen föl lesz emésztve.* Az üvegben tehát mégiscsak kell valami egyébnek lenni, mint a közönséges levegő. De mi történnék akkor, ha e kísérletet nagy mennyiségű szénnel tennők? Ez is végig oly szépen fog-e égni? Nem. *(2)A faszénnek csupán bizonyos mennyisége ég úgy meg, és aztán vége mindennek. (3)És ekkor a kísérletet nem is lehet ismételni ha újabb élenyvel nem töltjük meg: mivel már ekkor nincs benne éleny.* De hová lett az éleny az üvegből? kérde az avatatlan. És mivé lett a szénnek azon része, amely tökéletesen megégett? Végre pedig: mi van most az üvegben? Megfelelek e kérdésre is. *(4)Az éleny nem envészett el, és a széndarab sem envészett el, sőt inkább monnó)mind a kettő) most is benn van az üvegben, csak hogy mássá átalakulva: mert a kettőből új légnem lett, melyet szénsavnak nevezünk."*

Megoldásként add meg:

- a) A számokkal kitöltött ábrát. (4,0 p)
- b) Az ábrában található idézett szöveg részét! (0,75 p)
- c) Röviden fogalmazd át a fenti szövegrész első mondatát mai fogalmakkal. (0,5 p)
- d) Magyarázd meg az ábra alatti szöveg (1), (2), (3) és (4)-el jelölt mondatait mai fogalmakkal. (A magyarázathoz szükségesek a nem számozott mondatok is.) (2,75 p)

CSAK XI.-XII. OSZTÁLYOS VERSENYZŐKNEK KÖTELEZŐ FELADATOK:

6. Add meg az alábbi „számok” meghatározását és válaszolj a kérdésekre (ahol van)!
- a) **Savszám.** Írd fel a **meghatározásnak megfelelő folyamat** általános reakcióját! (1,25 p)
- b) **Szappanszám** (elszappanosítási szám). Írd fel a **meghatározásban** szereplő folyamatok **általános reakcióegyenleteit!** (1,75 p)
- c) **Észterszám.** Írd fel a **meghatározásnak megfelelő folyamat** általános reakcióját! (1,25p)
- d) **Jódszám** (=Hübl-féle szám). **Mit fejez ki** ez a szám? Írd fel **a meghatározás egy lehetséges általános reakcióegyenletét!** (1,75 p)
- e) **Hidroxilszám.** (1,0 p)
- f) Adott az alábbi táblázat:

Zsír / olaj	Szappanszám	Jódszám	Zsír / olaj	Szappanszám	Jódszám
Csukamájolaj	180 – 197	150 – 175	Olívaolaj	185 – 196	80 – 82
Földimogyoró-olaj	185 – 195	84 – 105	Pálmaolaj	195 – 205	44 – 58
Kókuszszír	205 – 262	7 – 10	Szójaolaj	188 – 195	120 – 136
Lesütött zsír	193 – 202	60	Ürűfaggyú	192 – 198	31 – 47

Feltételezve, hogy a megadott zsírok/olajok **csak triglicerideket** tartalmaznak (=nincs bennük szabad zsírsav), **milyen következtetések** vonhatók le az adott zsírok/olajok összetételében szereplő **zsírsavak molekulatömegeire** (szappanszám), illetve **ezek telítettségére** (jódszám) vonatkozóan. **Válaszodat számítással igazold:** (1) a szappanszám esetében 190 és 200-as átlagértékekkel számolva, (2) a jódszámnál pedig 70 és 80-as átlagértékkel számolva, majd ezekhez viszonyítva indokold a válaszaidat. (3,0 p)

Tudod-e? – hogy minden természetes szerves vegyületből biogáz képződik?

Minden természetes szerves vegyület (zsír, szacharidok és fehérje) a levegő oxigénjének távollétében (anaerob körülmények), mikroorganizmusok hatására metántartalmú biogázzá alakul. Ezek a baktériumok mindenütt jelen vannak.

Metángázos lebontáson megy keresztül a szántással, ásással a termőföldbe beleforgatott elszáradt növény, a trágyadombok anyaga és más elpusztult élőlényből származó anyag. A fenti körülmények között a metángáz „haszontalanul” távozik; a talaj pórusaiból kifele szivárog. Ezt a vegyületet a „metánfaló baktériumok” CO₂-dá oxidálják és így megvédik a légkört az üvegházhatású metántól.

A fenti folyamatot tudatosan is irányítani lehet és így jelentős „zöld energiához” = biogázhoz juthatunk, amelynek fűtőértéke a földgázéhoz hasonló. Egy ilyen biogáz telep a mezőgazdasági termelés színhelyén a háztartáshoz szükséges fűtő és világítógázt képes biztosítani. A városi szemet egy része is lebontható biogázzá és így hasznosabbá válhat, mintha a szemet lerakása majd utólagos elégetése.

2013/2014 IX. oszt. I. forduló-feladatlap